

DE REVOLUTIE LIGT OP SCHEMA
EEN GEVAARLIJKE ZOEKTOCHT NAAR DE AARD EN WERKING VAN IDEEËN

De revolutie ligt op schema

een gevaarlijke zoektocht
naar de aard en werking van ideeën

Guido Enthoven

Eerste druk, juni 2020

© 2020 Guido Enthoven

Uitgeverij: BoekenGilde, Enschede

Omslagontwerp: LMcc, Lucienne Meijer, Leusden

Typografie binnenwerk: Coco Bookmedia, Amersfoort

Drukkerij: BoekenGilde, Enschede

ISBN 978-94-6402-086-1

NUR 600

Voor Jip en Tijn

Er zijn allerlei redenen waarom je kunt verliezen. Omdat je niet vastberaden genoeg bent, of juist te fanatiek, niet flexibel genoeg, of juist te onverschillig, niet sterk genoeg of domweg ongelukkig, omdat je te zeer in beslag genomen wordt door details, of er geen aandacht aan schenkt, omdat je achterloopt, of juist te veel vooruit.

Wat waar is voor de levenden, geldt ook voor de doden. Er bestaat een soort effectenbeurs voor reputaties die angstvallig in de gaten wordt gehouden door de grote investeerders in de dominante opvattingen over de geschiedenis. De werking van deze effectenbeurs is van groot belang voor de tegenwoordige tijd, omdat degenen met de duurste aandelen, degenen met de meest machtige en talrijke investeerders achter zich, richting geven aan ons zelfbeeld. Zij bepalen de verhalen die we vertellen over de wereld, zij kleuren het repertoire van onze ideeën.

Philipp Blom

Inhoud

Prelude	9
De betwisting van de tafel van 7	10
De vergeten geschiedenis	15
Relax-Man	21
De revolutie is dood	29
Noeste arbeid, voor wijsneuzen	38
Parijs, 17 juli 1789	43
Begripsverwarring	52
De kerker	59
Ideeën als eerste oorzaak	67
De naastliggende mogelijkheid	72
Een oud geschrift	74
Universiteitsbibliotheek	81
Bij de NSA	84
Taxonomie van ideeën	92
Even bellen	108
Verboden of verloren?	118
Een idee is een Russische pop	126
Join the concert	128
Een bankje in het park	133
De Salon van Madame de Condorcet	137
Jaarclub	152
Het netwerk als sleutel	160
Norman Bradley	163
De macht van het vlees	170
De brief van Sophie	176

Kiesrecht 2019	184
Over genen en memen	191
Heet in Holland	193
Ideologie als wetenschap der ideeën	199
TRIZ	207
Napoleon	213
De kunst van het broeden	219
Alexandrië	221
Bij de AIVD	230
Klap	233
De klas krijgt bezoek	235
Mariko is weg	245
Ideonomy	248
Patronen	260
Onderwijs voor iedereen?	266
Zwaarder geschut	272
Puzzelstukjes	282
Ruzie over de Revolutie	287
De gezichten van Macht	301
Post uit Amish County	308
Tussenbalans ideologie	320
Dag des oordeels	334
Eindspel	345
Naspel	354
Verantwoording	357
Verder lezen	359

Prelude

Parijs, 1796. De late middagzon valt in de grote hoge zaal. Het kasteel van Graaf Antoine Destutt de Tracy staat aan de rand van het Bois de Boulogne. Vanuit de toren kun je de hele stad overzien.

Nog geen zeven jaar geleden raasde hier de Franse Revolutie. De Revolutie met een hoofdletter R, de meest archetypische opstand uit de geschiedenis, de overgang naar de moderne tijd.

Daarover spreken zij aan die grote eiken tafel in die hoge zaal van het kasteel van Graaf Antoine Destutt de Tracy. Zeven grote invloedrijke mannen die de revolutie in de grondverf zetten en de daarop volgende terreur overleefden. En een kleine frêle vrouw, kwetsbaar en in rouw, de weduwe de Condorcet. Ze halen herinneringen op aan die hete zomerdagen, ze koesteren de gevoelens van opwinding, de lange avonden, de ideeën, de frisheid, de dromen, de verhitte debatten. Maar ze schamen zich ook, al is het plaatsvervangend, voor de wraak, de waanzin en de willekeur. Allen voelen de koude pijn die volgt op verlies. In de verte klinkt het geratel van paardenkoetsen op de bevroren kasseien.

De mensen aan de tafel weten niet dat zij de geschiedenis in zullen gaan. Nimmer in de historie is er een gezelschap geweest dat zo tragisch verkeerd begrepen is. Wier ambities en gedachten zo verkracht en vervormd zijn en uit welk misverstaan vele hete en een ijsskoude oorlog zijn voortgekomen. En nooit is er een groep mensen geweest wier intuïtie, ideeën en intenties na zo veel lange jaren zo zacht werkelijkheid werden.

De betwisting van de tafel van 7

Later begreep ik pas goed waar ik terecht was gekomen. Leidenaren spraken over het Rapenburg als de mooiste gracht van Europa. Aan het Rapenburg had de fysicus Lorentz zijn baanbrekend natuurkundig werk verricht, waarvoor hij later geëerd zou worden met de Nobelprijs. Het oude Dominicanessenklooster werd er eeuwen terug getransformeerd tot het huidige Academiegebouw. Aan hetzelfde Rapenburg stichtte Clusius de eerste Nederlandse Hortus Botanicus. Enkele huizen daarnaast woonde Descartes, de wiskundige en wetenschapsfilosoof die zijn zoektocht naar ware kennis beschreef in zijn standaardwerk 'Discours de la Méthode', met de nog immer actuele openingszin:

*“Het gezond verstand is het best verdeelde goed ter wereld,
al was het maar omdat iedereen er zoveel van denkt te hebben,
dat zelfs wie men anders het moeilijkst tevreden stelt,
er doorgaans niet meer van willen hebben dan hij al bezit.”*

De grootste klap van de 19e eeuw klonk aan het verlengde van het Rapenburg, toen daar een kruitschip ontplofte. De knal was tot in Leeuwarden te horen. Aan deze gracht is ook de Bibliotheca Thysiana gevestigd, de enige bibliotheek in Nederland uit de zeventiende eeuw die tot op de dag van vandaag in zijn oorspronkelijke behuizing bewaard is gebleven. En tijdens Leids Ontzet, op de derde dag van de tiende maand, klinkt aan het eind van het Rapenburg nog steeds de koraalzing uit duizenden kelen. In andere steden zijn de grachten misschien langer, of de panden statiger, maar schoonheid is een mysterieus begrip dat

zich niet langs een rekenkundige meetlat laat leggen. ‘Schoonheid zit ook van binnen’, zo beweerde men.

Deze verhalen werden door Leidse notabelen telkens opnieuw met elkaar gedeeld, maar hoorde ik ook laat op de avond, weliswaar in meer rudimentaire bewoordingen, van ‘Leienaren’ met hun rollende rrrr die aan het begin van de herfst uit hun kelders en krochten tevoorschijn kwamen, met als voornaamste doel om binnen enkele dagen een half maandsalaris stuk te slaan op de kermis en in de kroeg; alles onder de verheven vlag van de viering van een eeuwenoude bevrijding.

Verschillende schrijvers hebben de bijzondere kwaliteiten van het Rapenburg bezongen, waaronder Blom en Pfeijffer in jubelende tonen: *“De Vader des Vaderlands wilde de Leidse bevolking een geschenk geven als blijk van dankbaarheid voor haar heldhaftig verzet tegen de Spaanse furie. Zij mocht kiezen tussen vrijstelling van belasting of een universiteit. Zij koos de universiteit. Sinds dat moment is heel de stad universiteit geworden. Onder het lommerrijk lover in de parken wordt gefluisterd in het Latijn. (...) In de Sterrewacht wordt geknipoogd naar het hiernamaals. In de kelders van het Kamerlingh'-Onnes laboratorium wordt de schepping bevroren tot de kristallen van haar ijskoude essentie. Iedereen leest Sanskriet. De meisjes zijn eeuwig negentien. En de wereld komt naar Leiden. Geen roedels dronken Engelsen op zoek naar hasj en hoeren, maar Descartes, Mahler, Freud en Einstein. De muzen hebben intrek genomen aan de oevers van het Rapenburg.”* Prinsen en prinsessen, advocaten en studenten, stadsbestuurders en ambachtslieden, wetenschappers en kunstenaars vonden er hun have. Het Rapenburg bleek een pleisterplaats voor het menselijk streven naar het goede, het ware en het schone.

Het was aan het Rapenburg waar ik een kamer wist te bemachtigen. Ik wist van de wereld in het algemeen – en van deze gracht in het bijzonder – weinig af. Wel sluimerde er iets in mij in het vooronder van mijn bewustzijn; een gevoel waarop het lastig was de vinger te leggen. Het

rommelde onregelmatig, in hoofd en onderbuik, een voorzichtig vermoeden dat er ergens iets niet klopt. Na enkele maanden waagde ik een poging het onder woorden te brengen.

‘Zou het kunnen?’

‘Mmmm?’

‘Zou het kunnen?’, vroeg ik nogmaals.

‘Zou wat kunnen?’

‘Dat we er gewoon naast zitten. Dat we het niet door hebben. Zoals vroeger, toen iedereen nog dacht dat de aarde plat was. En dat ie toch rond bleek te zijn. Datzelfde beeld, maar dan in de 21-ste eeuw?’

‘Mmmm.’ Gregor beschikte toen al over een zeker talent voor niets-zeggend communiceren.

Ik probeerde het nog maar eens. ‘Ken je dat verhaal van de flatliners? Die leven in twee dimensies, in de lengte en de breedte. Ze kunnen zich niet voorstellen dat er een wereld is die drie dimensies heeft, dat er een wereld bestaat die ook hoogte en diepte kent. Het vormt geen onderwerp van discussie; het komt niet eens bij ze op dat er nog iets is buiten hun referentiekader. Het zit letterlijk buiten hun denkraam. Zou het kunnen dat we als mensheid iets volledig misverstaan? Dat we iets over het hoofd zien?’

‘Hé, wat?’ Gregor keek eindelijk op van zijn smartphone.

‘Zou het kunnen?’, herhaalde ik. ‘Dat we het gewoon niet zien?’

‘Wat niet zien?’

‘Weet je wat Pirsig ooit schreef? *“Sommige dingen zie je niet omdat ze zo nietig zijn dat ze niet opvallen. Andere dingen zie je niet omdat ze zo kolos-saal zijn.”* Dát bedoel ik, dat we iets niet zien omdat het alomtegenwoordig is, dat gevoel bekruipt me de laatste tijd steeds vaker. Dat de meeste wetenschappelijke inzichten wel hout snijden, maar dat we ergens de plank volledig mis slaan. Dat we een wissel hebben gemist. Zou dat kunnen?’

‘Eehh’.

‘Ik meen het.’

‘Tja, in theorie denkbaar, maar het lijkt me niet waarschijnlijk. En nou even je kop houden. Ik ben bezig.’

Tien minuten later kwam er weer leven in hem.

‘Hé Wilbur.’

‘Ja?’, antwoordde ik.

‘Wat bedoelde je nou eigenlijk te zeggen?’

‘Kijk eens aan, het is toch blijven hangen; dat siert je dan weer. Het is precies wat ik zei. Zou het kunnen dat sommige dingen die we eeuwen lang voor logisch en waar hebben aangenomen, bij nader inzien op drijfzand gebouwd zijn?’

‘Dat lijkt me stug’, bromde Gregor.

‘Laat me een heel ander voorbeeld geven. Een paar jaar geleden verscheen er in Nederland een satirisch magazine, een variant op *Le Canard Enchaîné* en *Charlie Hebdo*, een voorloper van *De Speld*. Daarin stond een bericht wat me om een of andere redenen is bijgebleven. Het luidde ongeveer als volgt: *Op een internationaal congres voor wiskundigen is geconstateerd dat kinderen eeuwenlang de verkeerde tafel van 7 hebben geleerd. Volgens een wetenschapper was de opwinding groot, temeer daar het niet om een klein foutje ging. “Nee, van die hele tafel klopt gewoon geen ene reet”, aldus een geschrokken professor. Er is een werkgroep ingesteld om deze weeffout te herstellen.*’

‘Wacht even. De tafel van 7 zou niet kloppen? Wilbur, je bent een beetje aan het doordraaien. Er zijn grenzen.’

‘Mee eens. Het voorbeeld is natuurlijk te gek voor woorden, dat kan helemaal niet. Het was ook een satirisch magazine. Maar toch, maar toch... Zou het zo kunnen zijn, dat we in het denken over kennis, over waarheid, en dus over wetenschapsfilosofie érgens een essentiële denkfout hebben begaan? Dat we een cruciale ontwikkeling hebben misverstaan? Is er een tafel van 7 van de kennisleer? Is er iets dat voor de hand ligt, voor het grijpen ligt, maar dat we niet herkennen? Zoals een vogel in een kooi met een kleed eroverheen zich geen voorstelling kan maken van het leven daarbuiten. Of beter nog: zoals een vis de laatste is die het water herkent.’

'Tja...'

'Er is meer licht dan door het raam kan worden gezien.'

'En?'

'Oud-Russisch spreekwoord.'

'Je draait erom heen Wilbur. Wat is nu je punt? Bewijzen willen we zien!'

'Bewijzen heb ik niet, maar wel vermoedens. Ik houd tenminste de mogelijkheid nog open. Voor jou is de huidige orde der dingen de enig voorstelbare. Volgens jou beleven we het einde van de geschiedenis; hierna zullen er geen betekenisvolle inzichten of doorbraken meer plaats vinden.'

'Keep on dreaming, Wilbur. Verwondering is mooi. Maar je kunt ook overdrijven.'

In de hoek van de fusie zat een meisje met hoge jukbeenderen en zwart haar op een zachtrode zitzak, een zweem van een glimlach om haar mond.

'Mariko, wat vind jij er nu van?', vroeg Gregor.

Ze keek verbaasd op, alsof ze ons voor het eerst zag.

De vergeten geschiedenis

Abbé Sieyès heeft zich opgesloten in zijn werkkamer. Het is een kamer op de tweede verdieping van een pastorie in het centrum van Parijs. Wanneer hij opkijkt van zijn werk, ziet hij door de kleine hoge ramen de wolken voorbij drijven. Het is een van de weinige frivoliteiten die hij zichzelf toestaat. Drie keer per dag wordt hij door zijn huishoudster naar beneden genodigd om een eenvoudige maaltijd te gebruiken. Meestal geeft hij gehoor aan deze oproep, maar soms is hij zo verdiept in zijn werk dat hij aan het eind van de avond constateert dat hij vergeten is te eten. Een enkele keer veroorlooft hij zichzelf een wandeling, maar de gure herfstwind doet hem meestal weer snel terugkeren op zijn stede. Om de kilte te verdrijven steekt hij aan het eind van de middag de haard aan. Het vuur verwarmt zijn handen en zijn hart en heel soms, als hij niet weet hoe voort te gaan, volgt hij met zijn ogen de dansende vlammen tot de geest weer vaardig over hem wordt. Hij schrijft nu al zes weken aan een pamflet. Zes lange weken, van de vroege ochtend tot de late avond zit hij aan zijn secretaire en schrijft en schrapt en schrijft en herschrijft. Hij scheidt er een zeker genoegen in zijn gedachten aan het papier toe te vertrouwen en zijn ideeën zo eloquent mogelijk te verwoorden.

“Alleen de lucratieve en eervolle posities worden ingenomen door leden van de adel en geestelijkheid. Moeten we hen daarom waarderen? Dat zou terecht zijn indien de leden van de derde stand zouden weigeren om deze hoge posities te bekleeden, of indien ze de capaciteiten zouden missen om deze functies adequaat uit te oefenen. De waarheid is anders; “Het

maakt niet uit wat je verdiensten zijn en met welke talenten je gezegend bent, je mag tot hier gaan en niet verder.” Deze uitsluiting is een sociale misdaad tegen de leden van de derde stand. Het zou nog gerechtvaardigd kunnen zijn indien deze uitsluiting in het algemeen belang zou zijn. Welaan, zijn de effecten van een monopolie niet genoegzaam bekend? Het ontmoedigt degenen die uitgesloten worden en het bevoordeelt degenen die toegelaten worden, ook als ze de noodzakelijke capaciteiten ontberen. Als er geen onderscheid in klassen zou bestaan, dan zouden de hogere functies oneindig veel beter worden vervuld. Het bekleden van hoge posities zou de beloning moeten zijn voor betoonde talenten en bewezen diensten. Als bepaalde functies gereserveerd worden voor leden van de hogere standen, dan zullen hun salarissen nog steeds opgebracht moeten worden door degenen die het echte werk verrichten. Zodra de overheid in handen komt van een bepaalde klasse, dan groeit deze gestadig buiten alle proporties. Dan worden er nieuwe functies gecreëerd die niet in de behoefte voorzien van degenen die geregeerd worden, maar in de behoeften van de regenten. De hogere standen zijn erin geslaagd alle goedbetaalde en eervolle posities voor zichzelf te reserveren. Dit is niet alleen weezinwekkend en onrechtvaardig ten opzichte van de derde stand, het is ook een vorm van verraad naar het land als geheel.”

Abbé Sieyès geniet van het schrijven in eerste aanleg, maar groot is zijn weezin tegen het proces van schrappen, cultiveren en herschrijven van zijn tekst. Alleen God weet welk een grondige hekel hij heeft aan het telkens opnieuw ordenen van zijn gedachten, het aanscherpen van zijn alinea's, het opnieuw aaneenrijgen en vervolmaken van zinnen. Hij kan zich alleen maar over zijn weezin heen zetten omdat hij met eigen ogen ziet dat bij iedere herziening de tekst weer aan scherpte heeft gewonnen.

Hij dwingt zichzelf om ieder onderdeel eerst afzonderlijk en vervolgens in samenhang met de overige onderdelen opnieuw te beschouwen. Schrijven is voor hem voor een belangrijk deel lezen en opnieuw lezen, eindeloos herlezen en herschikken tot alles uiteindelijk op zijn plaats valt. Soms voelt hij zich als een Michelangelo die een beeld scheidt door al het overbodige weg te hakken. Deze voortdurende worsteling met taal en tekst en tekens is voor hem alleen te verdragen omdat hij er tot in het diepste van zijn ziel van overtuigd is dat het geen gewone tekst is waar hij aan werkt. Het moet het meest indringende pamflet worden van de afgelopen decennia, misschien zelfs van de afgelopen eeuwen. Hij voelt dat hij explosief materiaal in handen heeft, hij beseft dat zijn pamflet het volk in beweging kan laten komen, ja hij vermoedt zelfs dat zijn geschrift Frankrijk blijvend zal veranderen. Hij gaat eigenhandig geschiedenis schrijven en voelt zich het werktuig van een hogere geest, de geest van de Verlichting, die over hem vaardig is geworden en die hem, Emmanuel Joseph Sieyès, als instrument heeft gekozen om het geknechte volk van Frankrijk te bevrijden. Reeds lang geleden heeft hij, na een periode van diepe contemplatie en zonder dat met zijn naasten te delen, afscheid genomen van de God van Abraham, Isaac en Jacob, maar het geloof in de mogelijkheid van verlossing koestert hij als geen ander. En dus blijft hij aan zijn secretaire zitten en schrijft en schrapt en schuurt en schaaft. In zijn sombere buien twijfelt hij aan de waarde van zijn geschrift. Twee weken terug stond hij na een kwade dronk zelfs op het punt om al het papier in de haard te verbranden. Deze somberheid wordt echter afgewisseld door fasen van opwindning. Dan leest hij met een rode blos op zijn bleke wangen zijn tekst voor de zoveelste maal door en geniet van de taal, het ritme en van de pure, woeste energie die van de pagina's af spat. Inmiddels werkt hij aan de twaalfde versie en eindelijk begint het ergens op te lijken.

“Wat is de Derde Stand? Alles.

Wat is hij tot dusver in de politieke orde? Niets.

Wat vraagt hij? Om iets te worden.

Wat is er nodig voor een land om te overleven en te floreren? Private arbeid en publieke diensten. Private arbeid bestaat uit 1) het bewerken van het land, 2) het maken van producten, 3) het verhandelen en verkopen van producten en 4) al hetgeen nodig is om dit systeem te laten draaien, van wetenschappelijk onderzoek tot huishoudelijk werk. Dit zijn de werken die de basis vormen voor de samenleving. Wie levert deze arbeid? De derde stand! Publieke functies zijn ook in categorieën te onderscheiden: het Leger, de Rechtspraak, de Kerk en de Bureaucratie. Het feitelijk werk voor de publieke zaak wordt nu reeds voor 95 % gedaan door leden van de derde stand, namelijk alle activiteiten die arbeidsintensief zijn en die de geprivilegieerde standen weigeren om te verrichten.

Wie zou er durven zeggen dat de derde stand niet in staat is om het land te dragen? De derde stand is als een sterke robuuste man, wiens armen zijn geketend. Als de bevoorrechte klasse zou worden verwijderd, dan zou het land er niet slechter maar juist beter voor staan. Dus, wat is de derde stand? Alles, maar een 'alles' dat geketend en onderdrukt wordt. Wat zou het zijn zonder de bevoorrechte klasse? Alles, maar dan een 'alles' dat vrij is en floreert. Niets gebeurt er zonder de derde stand en alles zal eindeloos veel beter gaan zonder de andere standen. De derde stand omvat alles dat tot het land behoort; en datgene dat niet tot de derde stand behoort, maakt ook geen deel uit van het land. Wat is de derde stand? Alles.

De bevoorrechte klasse draagt niets bij aan het land, integendeel, ze verzwakt het en brengt het schade toe. Ze zijn een last voor het land en zijn niet in staat er deel van uit te maken. Ongelukkig is het land met een klasse die er genoeg in scheidt om zelf inactief te blijven te midden van alle activiteit en die de mooiste en beste producten voor zichzelf reserveren, zonder

dat ze ook maar iets hebben bijgedragen aan de totstandkoming ervan. Alle ministeries zijn in handen van de adel. Leden van de adel geven bij benoemingen altijd de voorkeur aan hun soortgenoten, uit een gevoel van broederschap. De opeenhoping van macht is totaal; zij regeren in elke betekenis van het woord. Zulk een klasse verdient het in zijn vadsigheid niet om deel uit te maken van het land. Ze zijn een wezensvreemd element, omdat hun macht niet gebaseerd is op de wil van het volk en omdat hun doelstellingen gericht zijn op het behartigen van hun eigen belang, in plaats van het algemeen belang.

Wat is een volk? Een verzameling van burgers, die onder een gemeenschappelijke wet vallen en die gerepresenteerd worden in een wetgevende vergadering. Tot op de dag van vandaag heeft de derde stand geen echte vertegenwoordigers in de Staten-Generaal. Zijn politieke rechten zijn daarmee nul. Het volk wil iets te zeggen krijgen. Het volk wil eigen vertegenwoordigers in de Staten-Generaal, vertegenwoordigers die uit eigen kring worden gerekruteerd, die hun verlangens kunnen verwoorden en hun belangen kunnen behartigen. Maar wat heeft het voor nut om in de Staten-Generaal vertegenwoordigd te zijn, indien andere belangen daarin domineren? Louter door hun aanwezigheid zouden de vertegenwoordigers van de derde stand de onderdrukking legitimeren. Daarom zou de invloed van het volk tenminste gelijk moeten zijn aan de invloed van de andere klassen en dat betekent dat het aantal zetels van de derde stand tenminste gelijk zou moeten zijn aan het aantal zetels dat ingenomen wordt door de adel en de geestelijkheid. Deze gelijke vertegenwoordiging zou een illusie zijn indien iedere kamer een afzonderlijke stem zou behouden. Daarom eist de derde stand dat er gestemd zal worden per hoofd en niet per stand. In elk vrij land – en elk land zou vrij

moeten zijn – is er maar één manier waarop conflicten over de Grondwet beslecht kunnen worden. In deze situatie moet men geen beroep doen op de bevoorrechte klasse, maar op het volk zelf. Als we geen goede constitutie hebben, dan moet die gemaakt worden en alleen het volk heeft het recht daartoe. We moeten nu onze toevlucht nemen tot het bijeenroepen van een uitzonderlijke volksvertegenwoordiging. Het staat een volk altijd vrij om haar eigen constitutie te herschrijven. De hier beschreven principes zijn onbetwistbaar. Accepteer deze principes, of laat anders iedere hoop op maatschappelijke rust en orde varen.”

Na drie maanden eindeloos herschrijven zet hij er ten slotte een punt achter. Abbé Sieyès publiceert zijn schotschrift in januari 1789.

Dan gaat het allemaal heel snel. Binnen een paar weken circuleren er 30.000 kopieën van het pamflet in de straten van Parijs. Het raakt een snaar, bij kleine ambachtswerkers en vermogende handelslieden. Het pamflet wordt besproken bij de bakker en de barbier, in de kroegen en de salons. De belangrijkste passages worden voorgelezen in huiselijke kring en voorgedragen op straathoeken, het pamflet gaat van hand tot hand, wordt uitgeleend, doorgegeven en overgeschreven. Het pamflet verwoordt kernachtig de grote onvrede onder het Franse volk. Het geeft een stem aan de stemlozen, het belooft macht aan de machtelozen. Ieder woord is welgekozen, iedere zin is raak en iedere alinea is een geseling van de bestaande orde. De toonzetting is even patriottisch als radicaal. De afvallige priester Abbé Sieyès is erin geslaagd de bittere gevoelens van het volk van Parijs te doorgronden en op schrift te stellen. De combinatie van oorlog, honger, een economisch bankroet en een krakend bestuurlijk systeem vormt een explosief mengsel. De smeulende onvrede onder het Franse volk wordt door Sieyès' pamflet aangestoken. Zes maanden later zal de Bastille vallen. Het woord is vuur geworden.

Relax-Man

Veel studentenhuizen werken met een systeem van coöptatie. Als een student vertrekt, bijvoorbeeld omdat hij of zij is afgestudeerd en een baan krijgt in een andere stad, dan vindt er eerst een grootschalige interne verhuizing plaats. De vrijgekomen kamer wordt ingenomen op basis van het anciënniteitsbeginsel, waarbij de langstzittende bewoner de eerste keuze heeft. Die kamer komt daarmee ook weer vrij en zo schuift iedereen door naar een iets mooiere kamer. Uiteindelijk blijft de kleinste kamer over, waarna het fenomeen 'hospiteren' in werking treedt. Hospiteren is te karakteriseren als een 'Idols' avant la lettre. Kandidaten voor een kamer worden via advertenties op studentenverenigingen, aankondigingen op de prikborden van faculteiten of oproepen via Facebook uitgenodigd zich te melden op een bepaalde avond. Soms wordt daarbij expliciet aangegeven dat het lidmaatschap van een studentenvereniging als Minerva of Quintus een voorwaarde voor mededinging is. Het hospiteren zelf duurt meestal niet langer dan een uur. In dat uur moeten tien tot vijftien kandidaten proberen een zo goed mogelijke indruk achter te laten bij gemiddeld acht toekomstige huisgenoten. Soms is er een plenaire voorstelronde, maar vaak wordt die ook achterwege gelaten. Dan bestaat het hospiteren uit een reeks korte speeddate-achtige gesprekken in drie- of viertallen. Het is de kunst om in zo'n korte tijd vlot over te komen, maar niet te gelikt. Slim, maar niet arrogant. Ad rem, maar niet al te bijdehand. Natuurlijk hangt veel af van het profiel van het huis en van de huidige bewoners. In de meeste huizen gaat het er vooral om dat er een 'klik' bestaat tussen de kandidaat en de bestaande bewoners, terwijl in sommige studentenhuizen de aanwezigheid van 'oud geld' of het lidmaatschap van een

roeivereniging als een *conditio sine qua non* wordt beschouwd. Na een uur worden alle kandidaten vriendelijk de deur gewezen met de boodschap: 'Bel ons niet, wij bellen u'. Dat laatste geldt uiteraard alleen voor de kandidaat die verkozen is. Meestal wordt dezelfde avond uur een beslissing genomen over de nieuwe huisgenoot.

Met deze verwachting over de aard en de kunst van het hospiteren meldde ik me op een dinsdagavond om acht uur aan het Rapenburg. De dag ervoor had ik een uitnodiging gezien op het prikbord in de Universiteitsbibliotheek. Ik werd vriendelijk ontvangen door een jongedame van ongeveer 25 jaar. Ze leidde me naar een ruimte op de eerste verdieping waar nog zeven kandidaten bleken te zitten. Van toekomstige huisgenoten was nog geen spoor te bekennen. Hier en daar werd op fluistertoon een gesprekje gevoerd met een medekandidaat. De meeste aanwezigen concentreerden zich op hun smartphone. Iedere vijf minuten werd een kandidaat naar binnen geroepen. Na een half uur was ik aan de beurt. Het meisje begeleidde me naar een volgende kamer op de gang. Ze hield de deur open om me naar binnen te laten gaan. Ik verwachtte daar een groep studenten te zien met een pot koffie of thee. Dat bleek een misvatting te zijn. De kamer was leeg, met uitzondering van een tafel en twee stoelen. Een man met grijzend haar en heldere ogen stond op en gaf me een stevige hand.

'Harold van Rijckevorsel, welkom', zo stelde hij zich voor. 'Met wie heb ik de eer?' De man was uiterst vriendelijk en voorkomend.

'Wilbur Delvenier, aangenaam', antwoordde ik.

'Neem plaats, neem plaats', zei hij. 'Wilbur, dat is een ongebruikelijke naam?'

'Ach, mijn ouders doopten mij Wilbert, maar in ons dorp werd dat al snel uitgesproken als Wilbur. Op de middelbare school vond ik dat eigenlijk wel een betere naam.' Ik keek naar de oude Van Rijckevorsel of dat antwoord volstond, maar hij knikte me bemoedigend toe alsof hij meer verwachtte. Ik vervolgde: 'Op mijn zestiende verjaardag kreeg ik van mijn ouders een horloge. Het horloge was mooi, maar het doosje waar het in zat was op dat moment belangrijker. Die avond heb ik de

naam Wilbert met zwarte stift op een papiertje geschreven. Het papier vouwde ik op in het horlogedoosje. Vervolgens groef ik een kuil, achterin de tuin. Op de avond van mijn zestiende verjaardag heb ik mijn oude naam letterlijk begraven en hernoemde ik mijzelf Wilbur. Die naam zit me sindsdien als gegoten, als een op maat gemaakt kostuum.' Ik had mijn ogen neergeslagen, maar keek hem nu weer aan. 'Vindt u dat vreemd?'

'Zeker niet jongeman, ik kan me daar wel iets bij voorstellen. Een naam moet bij je passen. Kan je iets vertellen over je achtergrond? Waar kom je vandaan?'

'Geboren aan de rand van Vorden, vlakbij Zutphen. Mijn vader was de laatste smid van het dorp, mijn moeder was onderwijzeres.'

'En wat studeer je?'

'Ik heb lang getwijfeld welke studie ik moest gaan volgen. Al vanaf de lagere school vond ik geschiedenis een mooi vak. Ik heb altijd met plezier gelezen hoe mensen in andere tijden met elkaar samenleefden. Mensen hebben zich altijd en overal moeten verhouden tot een aantal basale zaken in het leven. Hoe kom ik aan eten? Hoe ga ik om met mijn familie? Hoe is de macht georganiseerd? Wat is mijn verhouding tot het bovenaardse? Mensen hebben in de loop van de geschiedenis telkens nieuwe antwoorden gegeven op deze fundamentele vragen. Daarmee kom ik bij mijn andere grote liefde; de filosofie.'

Zijn linkerwenkbrauw trok omhoog. Het lijkt een uitnodiging om verder te gaan.

'Ik hoop via de filosofie wijzer te worden. Ik hoop meer zicht te krijgen op antwoorden op de oude vragen als: Wie ben ik? Wat kan ik weten? Hoe moet ik leven? Ik wil het bestaan begrijpen en de wereld doorgronden. De laatste tijd denk ik vooral na over ideeën. Wat zijn ideeën eigenlijk? Wat is de aard en werking van ideeën? Na een periode van grote twijfel over mijn studiekeuze – ik kon er echt 's nachts van wakker liggen – suggereerde een oude tante van mij: "Waarom doe je ze niet allebei?" En zo is het gelopen. De studies geschiedenis en filosofie zijn redelijk goed te combineren, maar vergen wel een bijzondere werk-

discipline.' Ik sta verbaasd over mijn eigen openhartigheid. Die oude man hoeft maar een wenkbrauw op te trekken en ik vertel hem mijn hele leven.

'En dat gaat je goed af?' Zijn blauwe ogen waren kraakhelder en hij observeerde mij onafgebroken, alsof hij op zoek was naar andere dingen dan ik in woorden kon vatten.

'Wat zal ik zeggen? Andere studenten die twee studies volgen, zijn vaak hoogbegaafd. Wat ze lezen, staat direct gegrift op hun harde schijf. Helaas geldt dat niet voor mij, ik doe deze studies niet bepaald met twee vingers in de neus. Maar ik leerde van jongs af aan al dat *arbeid adelt*; dat komt zo toch nog van pas.'

'En ben je lid van een studentenvereniging?'

'Nee.'

'Wat nee?'

'Nee meneer.'

Van Rijckevorsel lachte nu voluit. Ik lachte wat ongemakkelijk mee. 'Beste Wilbur, ik weet genoeg. Is er nog iets wat jij wilt weten?'

Ik keek hem verbouwereerd aan. 'Waar zijn de andere studenten?'

'Dat komt allemaal nog wel', zei hij geruststellend. 'Je ontvangt binnen twee dagen bericht.' Opnieuw gaf hij een stevige hand. Voor ik het wist stond ik weer buiten.

Blijkbaar had ik precies de goede snaar geraakt bij de oude Van Rijckevorsel. De volgende dag kreeg ik een telefoontje dat ik welkom was en dat ik op de eerste dag van de volgende maand mijn kamer kon betrekken. Ik prees mij gelukkig met de kamer en de lokatie, schuin tegenover het Academiegebouw. Liever had ik echter indruk gemaakt op enkele meisjes van mijn leeftijd, dan op een oudere grijzende man. Maar ja, je kunt niet alles hebben in het leven. Later begreep ik dat hij sinds kort eigenaar van het huis was. Hij had het pand gekocht omdat zijn zoon Gregor in Leiden ging studeren en hij beschouwde vastgoed als een rendabele investering. Op de begane grond van het smalle pand woonde een jong stel zonder kinderen. De eerste en tweede verdieping bestond uit drie studentenkamers, een gemeenschappelijke woon-